МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти

Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти

ЗБІРНИК
матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції

Київ – 2019

УДК 373.2+373.3].046(082)
А-43

Рецензенти:
Лабунець В.М., доктор педагогічних наук, професор, декан педагогічного факультету;
Бахмат Н.В., доктор педагогічних наук, доцент, заступник декана педагогічного факультету з наукової роботи та інформатизації освітнього процесу;
Миронова С.П., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри корекційної педагогіки та інклюзивної освіти

Відповідальний секретар:
Демчик К. І., кандидат педагогічних наук, старший викладач

Редакційна колегія:
Бабюк Т.Й., кандидат педагогічних наук, доцент;
Демчик К.І., кандидат педагогічних наук, старший викладач;
Каньоса Н.Г., кандидат психологічних наук, доцент.

А43 Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти : збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, кафедра теорії та методик дошкільної освіти ; [відпов. секр. К. І. Демчик]. Київ : Міленіум, 2019. 242 с.

ISBN 978-966-8063-79-9

У збірнику вміщено матеріали, які стали результатом науково-дослідної та пошукової діяльності науковців, викладачів закладів вищої освіти, студентів, аспірантів, докторантів, вихователів закладів дошкільної освіти, учителів закладів загальної середньої освіти, спеціалізованих навчальних закладів. Автори статей досліджують: проблеми наступності в умовах підготовки дітей п'ятирічного віку до навчання у початковій школі; наступність у дошкільній і початковій освіті в педагогічній теорії та практиці; проблеми підготовки педагога, здатного забезпечити наступність в умовах модернізації дошкільної і початкової освіти; психолого-педагогічні умови наступності в процесі навчання та виховання дошкільників та молодших школярів; наступність між дошкільною і початковою ланками освіти в умовах інклюзії.

УДК 373.2+373.3].046(082)

Рекомендовано до друку вченою радою
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
Протокол №5 від 26.03.2019 р.

© Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка, 2019

що удосконаленню освітнього процесу у ЗДО і початковій школі сприятиме урізноманітнення форм організації освітнього процесу. Терміном «форма» ми позначаємо встановлений порядок, зовнішню організацію взаємодії суб'єктів освітнього процесу. Так, індивідуальний формат діяльності з дитиною є ефективним для виконання творчих пізнавальних та ігрових завдань різного рівня складності, що забезпечить диференційований підхід до кожного з урахуванням його темпу розвитку. Не менш значущою є включення дітей у підгрупову чи колективну роботу, в якій діти взаємодіють як одна команда. Без цього неможливо проведення квестів, театралізованих вистав, рухливих чи спортивних ігор, загально групових занять

При врахуванні *принципу моделювання,* запропонованого І. Бехом, зауважимо [2], що у сучасному освітньому полі існує багато ефективних методів і прийомів реалізації виховних і навчальних завдань, проте інтерактивні методи, серед яких і моделювання, здійснюють найбільший розвивальний вплив. Вони використовується як у колективній, так і у груповій роботі з метою символізації знання, щоб допомогти дітям як у ЗДО так і у початковій школі, краще зрозуміти внутрішні зв'язки, пізнати сутність явища та запам'ятати певну інформацію.

Узагальнюючи, наголошу, що наступність дошкільної і початкової освіти забезпечується шляхом єдності підходів до організації життєдіяльності дитини шостого та сьомого (восьмого) років життя незалежно від форми здобуття освіти: чи це ЗДО, перший клас початкової школи, група Центру розвитку дитини, сімейне виховання тощо. Діяльність закладів освіти щодо забезпечення наступності має здійснюватися педагогічними колективами спільно і системно. Об'єднані зусилля педагогічних колективів закладів дошкільної і загальної середньої освіти та батьківської громадськості забезпечить виважений та успішний для дитини перехід з попереднього рівня – дошкільна освіта, на наступний – початкова освіта.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А.М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук. Київ : Видавництво, 2012. 26 с.
2. Бех І.Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Чернівці : Букрек, 2015. Т. 2. 640 с.
3. Державний стандарт початкової освіти/ Електронний режим доступу: http://dano.dp.ua/attachments/article/303.pdf
4. Леонтьєв А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. Москва : Политиздат, 1977. 304 с.
5. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.

УДК 373.2+373.3.029:81-1-056.264

Рібцун Ю. В.
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України
(Київ, Україна)

ЛІНГВІСТИЧНИЙ СКЛАДНИК НАСТУПНОСТІ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ЛАНОК ОСВІТИ ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Наступність дошкільної та початкової ланки освіти являє собою цілісний динамічний комплекс, складові якого тісно взаємопов'язані. Врахування лінгвістичної

складової, що виконує інформативну, сигніфікативну, комунікативну, адаптаційну, емотивну, апелятивну функції, має надзвичайно важливе значення у педагогічній роботі з дітьми, особливо такими, які мають мовленнєві порушення.

Усі компоненти мовленнєвої системи (фонетико-фонематична, лексична, граматична, зв'язне мовлення) на рівні усного та писемного мовлення об'єднує спільна лінгвістична здатність – здатність до прогнозування, що є необхідним як у дошкільному дитинстві, так і під час навчання у школі. Здатність до прогнозування (екстраполяції за М. Бернштейном) з'являється у дошкільному віці та удосконалюється на різних рівнях упродовж усього життя людини у багатоманітних видах діяльності (руховій, мовленнєвій, дослідницькій, ігровій, навчальній, професійній тощо).

В період дошкілля прогнозування відбувається саме на мовленнєво-мисленнєвому рівні, адже виступає як елемент пізнавальної діяльності, що виражається у мовленнєвій формі (Т. Ахутіна, П. Блонський, Д. Брунер, А. Запорожець, Ф. Мошер, М. Поддьяков, Є. Сурков, Г. Сухобська, Д. Хорнсбі та ін.). Широке коло питань щодо прояву та удосконалення прогнозування вивчалося переважно психологами (К. Анохін, М. Бернштейн, А. Брушлінський, Ю. Галантер, В. Давидов, К. Дункер, О. Зельц, Дж. Келлі, Б. Ломов, Д. Міллер, Ж. Піаже, К. Прібрамм, Л. Регуш, С. Рубінштейн, Є. Соколов, Б. Теплов, І. Фейнберг), однак у спеціальну освіту це поняття увійшло нещодавно і було висвітлене лише у незначній кількості наукових праць (І. Брушневська, Л. Прохоренко, Ю. Рібцун, О. Романенко, Є. Соботович, В. Тищенко та ін.).

Лінгвістична складова наступності дошкільної та початкової освіти має включати роботу з розвитку різних видів ймовірного прогнозування. Ймовірне прогнозування може бути фонетичним, складовим, лексичним, морфологічним, синтаксичним (І. Брушневська, Ю. Рібцун), графічним, рецептивним, орфографічним, емоційно-комунікативним (Ю. Рібцун), а його розвиток здійснюватися з використанням вербального та невербального (предметні, сюжетні картинки, їх серії) матеріалу.

Фонетичне прогнозування виражається в умінні дитини домовляти потрібний звук (на початку, в середині чи в кінці слова), *складове* − склад у словах різнорівневої звуко-складової структури. Домовляння доцільно розпочинати на матеріалі тих слів, які добре знайомі дитині та мають конкретний кінцевий звук (наприклад, «півни … » можна доповнити лише одним звуком – [к], а от «крі…» може звучати як слова «кріп» або «кріт») чи склад («маши … » – «машина», а от «воро … » має кілька варіантів закінчень – «ворота» або «ворона»), який дитина промовляє правильно. На наступних етапах варто стимулювати дітей до надання якомога більшої кількості прогнозів завершення чи початку того чи іншого слова.

Лексичне прогнозування охоплює увесь спектр вживання лексем у мовленні, а тому тісно пов'язане з лексичною системністю (чи вдало це слово поєднується з наступним, а може краще використати якесь інше) та знаходиться у прямій залежності від мовленнєвого досвіду дитини. Доцільно використати такий вид роботи, коли дитина добирає із запропонованих ознак ту, яка відображає потрібний лексико-семантичний варіант характеристики певного предмета: ягоди (щічки) − червоні чи рум'яні; дідусь (голуб, вовк, браслет) – сірий (сизий, сивий, срібний)? тощо. *Морфологічне прогнозування* передбачає домовляння дитиною однорідних морфологічних маркерів – суфіксів чи префіксів, кожен з яких має своє відповідне значення. Наприклад, суфікс недорослості -еня: лис…, кош..., гус…, або суфікс вмістилища -ниц(я): цукор…, сіль…, хліб…[1].

Речення, як синтаксична одиниця, являє собою структурно організовану систему лексем, «словесно-предметну область особистості» (Д. Ельконін, М. Поддьяков) та розкриває причинно-наслідкові зв'язки послідовних подій у коротких часових межах (про

що (кого) і що за чим розповідати). *Синтаксичне прогнозування* пов'язане зі сприйманням як окремих речень, так і текстів різної інформативної ємкості, що потребує від дитини достатнього рівня сформованості імпресивного мовлення, мислення, слухової уваги та пам'яті. Педагог пропонує дитині послухати речення (текст) і завершити його, добираючи потрібне за граматичною формою слово (словосполучення), відповідно узгоджуючи його з іншими лексемами. Такі прогнози можуть пропонуватися на віршованому чи прозовому матеріалі, бути однозначними (Все на світі гарно чути допоможуть мені … – вуха) чи варіативними (Бабуся принесла в кошику … – овочі, фрукти, ягоди, продукти тощо) у своїй семантичній сполучуваності. Такі види роботи дозволяють одночасно відпрацьовувати різні складові мовленнєвої діяльності – від фонетико-фонематичної (речення чи тексти зі слів, насичених певним звуком), лексичної (актуалізація словника), граматичної (категорії часу, виду, роду, відмінка тощо) до зв'язного мовлення.

Графічне прогнозування, зароджуючись у дошкільному віці у вигляді домальовування незакінчених зображень, знаходить своє логічне продовження під час шкільного навчання. Дитина дописує окремі структурні елементи друкованих і рукописних букв, цифр, нот, що попереджує виникнення оптичних дисграфій.

Рецептивне прогнозування реалізується у роботі під час читання як рецептивного виду мовленнєвої діяльності, сприймання писемного мовлення у вигляді повідомлень, закодованих за допомогою графем. Опанування читацьких навичок відбувається дитиною вже тоді, коли вона, йдучи, наприклад, разом із батьками до дитячого садка, звертає увагу на різноманітні вуличні вивіски та рекламні білборди і з інтересом запитує: «А що там написано?». Отримавши відповідь, дошкільник вже наступного разу самостійно пригадує знайомі слова і згодом впізнає їх («Іграшки», «Продукти», «Кафе» тощо). Саме так формується рецептивне прогнозування, або читацький здогад, який, коли школяр засвоїть літери, допоможе йому значно покращити основні критерії читання: спосіб, правильність, виразність, злитість, швидкість і усвідомленість. Водночас слід пам'ятати, що рецептивне прогнозування може бути й помилковим, коли дитина невірно озвучує читацький здогад, не враховуючи фонетичного оформлення (читає «смачний поріг» замість «пиріг»), лексичне значення («На лузі мукала коза» замість «корова»), граматичну форму того чи іншого слова («Іра малювала олівця» замість «олівцем» або «олівець»), смислове навантаження речення («На березі сидів єнот» замість «Під березою сидів єнот») тощо.

Орфографічне прогнозування, або орфографічний здогад, формується у дитини під час вивчення орфографічних правил. Саме усвідомлено виділяючи кожну орфограму в слові, учень зможе правильно написати його, вчасно застосувавши відповідне правило. Таким чином у дітей поступово виробляється орфографічна навичка, тобто автоматизована дія на основі орфографічних умінь. Однак у дітей із порушеннями мовлення, незважаючи на знання правил, застосування їх є утрудненим, адже учні засвоюють орфографічну навичку механічно і досить часто не помічають орфограму в слові. Наприклад, дитина знає, що *оро, оло* пишеться через *о*, але продовжує писати «карова», «галава», «марозиво», дотримуючись фонетичного принципу письма (як чую, так і пишу). Саме тому орфографічне прогнозування, коли учневі необхідно вставити пропущену букву, спрогнозувавши наявну орфограму в слові, допоможе школяреві зосередити свою зорову увагу, активізувати зорову та смислову пам'ять, вербально-логічне мислення, таким чином оволодіти навичками грамотного письма.

Як бачимо, навички ймовірного прогнозування надзвичайно важливі як у дошкільному, так і шкільному віці, у всіх видах мовленнєвої діяльності – читанні та письмі, слуханні та говорінні. Крім того, що дитина перебуває у ролі слухача та прогнозує можливі варіанти почутого, у різноманітних ситуаціях спілкування, спираючись на свій

вербальний і невербальний досвід (які моделі спілкування мені вже знайомі і яку з них можна реалізувати саме «тут і тепер»), під час комунікації вона виступає мовцем і використовує свої різновидові прогностичні, або антиципаційні, здібності. Саме тому нами виокремлено емоційно-комунікативне прогнозування, адже дитина має розуміти, що вона хоче сказати, як це сказати, а головне – навіщо, з якою метою, які емоційні реакції може викликати її повідомлення у неї самої та у того, до кого воно звернене. Як вказує Н. Чудова, розрізняти емоційні стани може той, хто має розвинутий невербальний інтелект, емоційну рухливість, спрямованість на оточуючих, сенситивність, проникливість і обережність. Врахування емоційного стану суб'єктів комунікації потребує активної роботи аналітико-синтетичної діяльності, сприймання, уваги та пам'яті різних модальностей. Дітей з мовленнєвими порушеннями необхідно навчати правильному прогнозуванню як поведінковому (впав-вдарився-пожаліти), так і мовленнєвому (вживання ввічливих слів), що зробить процес комунікації природним і усвідомленим.

Отже, лінгвістична складова наступності дошкільної та початкової ланки освіти є багатокомпонентною та поліфункціональною. Водночас саме формування ймовірного прогнозування виступає тією спільною ланкою педагогічно-психологічної роботи, що допоможе дітям як з типовим, так і атиповим розвитком оволодіти правильним усним і писемним мовленням.

Список використаних джерел

1. Рібцун Ю. В. Лінгвістична підготовка дітей із тяжкими порушеннями мовлення до шкільного навчання. *Modernization of the educational system: world trends and national peculiarities.* Kaunas: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2019. С. 471–474.

УДК 37.013.75-053.2:373"20"

Русецька В. А.
вихователь
Кам'янець-Подільський ЗДО № 17 «Світлячок»
(Кам'янець-Подільський, Україна)

ДИТЯЧЕ ЕКСПЕРИМЕНТУВАННЯ ЯК КРОК ДО УСПІШНОЇ ПІДГОТОВКИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНИКА ДО НАВЧАННЯ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Базовий компонент дошкільної освіти України, а саме освітня лінія «Дитина у природному довкіллі» націлює на сформованість доступних для дитини дошкільного віку уявлень, що відображають ознаки, властивості та відношення предметів і об'єктів навколишнього світу. Показником сформованості цих уявлень є здатність дитини застосовувати набуті знання в практичній діяльності, розвиток наочно-дійового, наочно-образного, словесно-логічного мислення. Одним з основних завдань є формування в дітей пошуково-дослідницьких умінь, цілісної картини світу, компетентної поведінки в різних життєвих ситуаціях [1].

Дитину старшого дошкільного віку приваблює все яскраве, емоційно забарвлене, те, що можна досліджувати, з чим можна експериментувати, причому її цікавить не лише сам процес, але й результат. Дошкільник намагається робити припущення, узагальнювати, порівнювати, робити висновки, розглядаючи предмети чи його зображення, звертає увагу на його деталі. У процесі пізнавальної діяльності, сприйняття предметів, обстеження, узагальнення дитина застосовує слова, які характеризують властивості предметів,